

Tusculum

2017
SOLIN-10/1

Tusculum
10/1

Solin, 2017.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Špiro Žižić

Urednik

Marko Matijević

Nakladnički savjet

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Josip Dukić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Ivica Žižić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Suton Graf Zagreb

Za tiskaru

Tihomir Kujundžić

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin i Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

10/1

Solin, 2017.

Sadržaj

7 – 17	Dražen Maršić	Studije o isejskoj carskoj skupini (I) - Cirijak iz Ankone, Issa i Providentia Augusta
19 – 28	Andreja Nađander – Nenad Cambi	Ženski kasnoantoninski portret otkriven na trasi plinovoda u Solinu
29 – 38	Ivo Donelli	Konzervatorski radovi na antičkoj mramornoj glavi iz Radićeve ulice
39 – 55	Dino Demicheli – Ana Demicheli	Počasna baza za kip cara Karakale iz Salone – prenamjena, spajanje i novo čitanje
57 – 69	Ivan Matijević	Neobjavljeni natpisi iz Salone (II)
71 – 94	Arsen Duplančić	<i>Membra disiecta</i> jednoga salonitanskog mauzoleja
95 – 123	Mirko Jankov	Pjevana štenja u bogoslužnoj praksi župne crkve svetoga Martina biskupa u Vranjicu
125 – 131	Josip Dukić – Bernard Dukić	Dopisivanje don Frane Bulića s rimskim studentom Antom Alfirevićem (1900. – 1902.)
133 – 144	Marinko Mikelić – Nino Švonja	Izvori, bunari i česme u Vranjicu
145 – 160	Blanka Matković	Prilog poznavanju povijesti grada Splita i okolice u poratnom razdoblju (1946. – 1947.): nepoznati detalji iz dosjea Frane Tente
161		Naputak suradnicima Tusculuma

Marinko Mikelić – Nino Švonja

Izvori, bunari i česme u Vranjicu

Marinko Mikelić
HR, 21000 Split
Ulica Borisa Papandopula 19

Nino Švonja
HR, 21211 Vranjic
Krešimirova ulica 20

Autori u radu donose popis svih izvora, bunara i česmi na području Vranjica. Upravo je zbog povoljnoga položaja i bogatstva izvora Vranjic bio naseljen još od prapovijesti. Izvori i bunari bili su u upotrebi do početka 20. stoljeća i izgradnje vodovoda, a nakon toga bivaju zapušteni i zatrpani. Tako danas većina izvora i jedan dio bunara nisu vidljivi. Osim čovjeka i priroda je odigrala svoju ulogu pa je tako porastom razine mora dosta izvora potopljeno, a oni koji nisu potopljeni postali su bočati.

Ključne riječi: Vranjic, voda, izvori, bunari, cisterne, česme

UDK: 904(497.5 Vranjic):628.145

Stručni članak
Primljeno: 4. travnja 2017.

Od samoga postanka čovjek živi u blizini izvora pitke vode. Osim čovjeka te izvore koriste i divlje životinje što je čovjek znao iskorištavati za lov. U neolitik čovjek prelazi s lovačko-skupljačkoga na sjedilački način života. Pripitomljava životinje i počinje se baviti poljodjelostvom. Za sve to potrebna mu je voda. U drevnim civilizacijama ljudi su vodi pridavali magijska svojstva i štovali su je. U Egiptu su rijeku Nil štovali kao božanstvo i vjerovali da je Egipat dar Nila, što je u stvarnosti i bio. U mezopotamskim su civilizacijama božanstva vodâ bila štovana i njih se pitalo za rješavanje problema. Voda se koristila i u raznim obredima. Danas sve velike svjetske religije koriste vodu u svojim obredima. Židovi koriste vodu za obredna čišćenja koje propisuje Levitski zakonik i Ponovljeni zakon. Kršćani je koriste za obred krštenja i primanje u zajednicu. Muslimani se prije molitve obvezno operu vodom, a tek onda pristupaju molitvi. U hinduizmu se vjeruje da sveta rijeka Ganges pere sve grijeha pa se ljudi u njoj masovno kupaju. Također se i pepeo pokojnika prosipa u Ganges. Dakle, voda u svim religijama zauzima važno mjesto.

Ljudi su pojedinim površinama na kojima se nalazio izvor ili voda stajačica davali imena po vodi (hidronimi). Tako u Splitu ima nekoliko hidronima, npr. Dobri i Dobrić (dobra voda) koji su dobili ime po bunarima pitke vode,

danas su nažalost zatrpani; Poljud, od lat. riječi *paludes* što znači močvara itd. Na bunare pitke vode posebno se pazilo kako se ne bi onečistili ili zatrpani. Tako je u Splitu prilikom gradnje crkve sv. Filipa Nerija, da bi se sačuvao bunar, izmijenjen plan crkve i ona danas ima neuobičajen tlocrt.¹ I splitska se komuna brinula o javnim bunarima. Veliko je vijeće po statutu iz početka 14. stoljeća biralo četiri nadzornika koji su se, svaki u svom dijelu, brinuli o putovima, mostovima, ali i zdencima.²

Najstariji arheološki nalazi na području Vranjica datiraju se u razdoblje kasnoga brončanog i starijega željeznog doba. Datacija je potvrđena zaštitnim istraživanjima provedenim 2005. i 2006. prilikom radova na obnovi zapadne i južne obale. U sondama na zapadnoj i jugozapadnoj strani Vranjica, u sloju debljine 30 cm, otkriveno je mnoštvo keramike i životinjskih kostiju. Većinu je keramičkih nalaza Zdenko Brusić datirao u starije željezo doba, a manji dio pripada kasnom brončanom dobu.³

Dana 9. lipnja 1927., prilikom poravnavanja i zatrpanja iskopa iz kojega se vadio lapor (tupina), pronađen je na Trceli (danas u sklopu brodogradilišta R. L. E.) jedan grob. Nažalost, pronalazak je tek naknado (2. prosinca) prijavljen te ga je don Frane Bulić zatekao ispremiješana i poluzatrpana. U njemu su se nalazili ostaci triju osoba i 21

1 A. Duplančić 1998, str. 151-152.

2 S. Piplović 1990, str. 82.

3 I. Radić Rossi 2008, str. 21.

Slika 1
Predmeti iz prapovijesnoga groba (snimila Ina Divac Pereža)

predmet od bronce, nekoliko ulomaka jantara i komadić staklene paste (?) (sl. 1).⁴ Nalazi se datiraju u starije doba – Ha B (1-2), tj. kraj I. faze liburnske kulturne grupe, a danas se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu.⁵ Pronalazak toga groba i nalazi keramike sugeriraju da se na otočiću nalazilo naselje. Njegova nam točna pozicija nije poznata zbog neistraženosti samoga otočića i susjednoga kopna.

Zdenko Brusić je pretpostavio postojanje željezodobnoga naselja na poluotoku ili otoku te ga je povezao sa sličnim naseljima na liburnskom području.⁶ Ivan Marović i Ivo Babić također pišu da je na području Vranjica postojalo naselje.⁷ Po Miroslavu Katiću početkom ranoga željeznog doba vranjička gradina nestaje, najvjerojatnije zbog izloženosti pomorskim napadima. Tako je po njemu

Sutikva bila središnja gradina, a Vranjic njezino pristanište.⁸

Glavni razlog podizanja naselja, uz povoljnu klimu i plodnu zemlju, bila je blizina izvora pitke vode. U vrijeme prapovijesti morska razina bila 3,5 m niža od današnje, stoga su danas neki od izvora pod morem ili su bočati, a neki su zatrpani.⁹

Vranjic nije u potpunosti istražen pa nije poznato kako je taj prostor izgledao u antici. Možemo pretpostaviti da se na današnjem poluotočiću nalazio svjetionik jer Vranjic svojim položajem omeđuje južnu stranu salonitanske luke. Zbog toga je najvjerojatnije morao postojati nekakav objekt koji bi noću usmjeravao brodove prema Salonu.¹⁰ Istraživanja su pokazala da su se na području predjela

4 F. Bulić 1926-1927, str. 114-115.

5 I. Marović 1960, str. 15.

6 I. Radić Rossi 2008, str. 21.

7 I. Marović 1960, str. 5-29; I. Babić 1984, str. 34; I. Radić Rossi 2008, str. 30.

8 M. Katić 2010, str. 11.

9 I. Radić Rossi 2011, str. 295-320; B. Kirigin 2012, str. 65.

10 D. Farlati 1751, str. 278-279; F. Bulić 1902, str. 22; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 23; F. Bulić 1986, str. 71; o salonitanskoj luci i plovidbi do nje više u B. Kirigin 2012, str. 59-85.

Blato u Solinu nalazili antički lučki objekti.¹¹ Također, moguće je da se na području današnjeg poluotočića nalazilo nekakvo naselje, a na području kopna (od Trcele pa do Meteriza) *villae rusticae*.¹² Upravo temelji takve vile pronađeni su prilikom iskopa temelja obiteljske kuće na predjelu Dušice.¹³ Ovakvi su objekti sigurno zahtijevali veće količine vode, kako za gospodarske tako i za kućanske potrebe. Vodu su vjerojatno crpili iz izvora koje ćemo kasnije spomenuti. U antici je morska razina bila niža za 2,5 m.¹⁴

Iz srednjega vijeka nema arheoloških nalaza. Po Dušku Kečkemetu na području Vranjica mogla se nalaziti pokojna kuća jer bi naselje iz srednjega vijeka bilo sigurno spomenuto u nekim ispravama.¹⁵

Jedna isprava spominje rušenje naselja i nadbiskupskoga kaštela u Vranjicu 1204. godine.¹⁶ Kada je došao u vlasništvo splitskog nadbiskupa za sada nema podataka. Do 15. stoljeća nema podataka osim da je utvđeni posjed nadbiskupa s težacima (kolonima) koji obrađuju nadbiskupske zemlje. Vranjic se počinje spominjati u ispravama tek dolaskom Turaka.¹⁷ To naselje i kaštel morali su imati pristup pitkoj vodi pa možemo pretpostaviti upotrebu bunara koji se pune izvorskom vodom i kišnicom. Jesu li to bunari koji i danas postoje i koji su u međuvremenu zatrpani, ne možemo sa sigurnošću ustvrditi. Kaštel se nalazio zapadno od današnje crkve sv. Martina. Njemu je najvjerojatnije pripadao zid koji se proteže prema kućama Benzon (Obala pomoraca 64).¹⁸ Na južnoj strani te kuće do 1955. nalazio se bunar koji je tada zatrpan. Moguće je da je služio za potrebe kaštela. Izvor ispod današnjega zvonika nije pitak pa su njega mogli upotrebljavati za pranje ili slične potrebe. Je li bilo još bunara, možemo samo nagađati.

Mletački sindik¹⁹ Giovanni Battista Giustiniani u svom izvještaju iz 1553. spominje prostranu i lijepu luku. Izvještaj splitskoga kneza Aloisija Ferra godine 1557. donosi

statističke podatke naselja Vranjic: 150 odraslih muškaraca sposobnih za obranu, 70 muške djece i 120 žena i djevojčica, ukupno 340 stanovnika.²⁰ Iz godine 1567. sačuvan je izvještaj Antonija Pasqualiga, splitskoga kneza, koji opisuje Vranjic i također donosi broj stanovnika u Vranjicu. Vicko Solitro donosi dokument iz godine 1571. koji opisuje izgled Vranjica i spominje pedesetak obitelji nastanjenih u njemu.²¹ Isprava datirana 9. srpnja 1569. govori o novačenju ljudi za galije i spominje 66 muškaraca starijih od 18 godina (naselje je moglo imati oko 300 stanovnika).²²

U početku Ciparskoga rata (1571. – 1573.) Vranjic je bio branjen, ali padom Solina 1571. branitelji ga napuštaju i pale. Vicko Solitro donosi izvještaj kako se u Vranjic 1574. godine vratilo staro stanovništvo, ali on je tada u turskim rukama.²³ Turci su proveli parcelizaciju terena i dali su zemljište po povoljnijim kolonatskim uvjetima, za razliku od prethodnih vlasnika splitskih plemića i splitske nadbiskupije. Godine 1596. došlo je do borbe Turaka i kršćanske vojske oko Klisa. Kršćanska vojska je poražena, a posljedica je bila osveta Turaka nad stanovništvom u okolini. Tada je i Vranjic stradao.²⁴

Godine 1648., tijekom Kandijanskoga rata (1645. – 1669.), general Leonardo Foscolo osvojio je Klis. Kako novoosvojeno područje opet ne bi palo u turske ruke, iz Dalmatinske zagore doveo je novo stanovništvo u Vranjic i Solin. Staro stanovništvo se razbježalo zbog stalnih upada Turaka. Iz sačuvanoga ugovora iz godine 1647. stanovništvo koje se odlučilo na preseljenje moralo je zapaliti svoju djedovinu, naseliti se na područje koje im odredi Venecija te po potrebi sudjelovati u borbama protiv Turaka. U Vranjic je godine 1650. došlo 600 obitelji. To je bilo privremeno naseljavanje, a naposljetku je na području Vranjica i Solina ostalo 116 obitelji.²⁵ Generalni providur Zorzi Morosini izvještava 10. siječnja 1673. mletački Senat

11 F. Oreb – B. Kirigin 1980, str. 111-114.

12 F. Bulić 1913, str. 24-29; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 21-22.

13 J. Mardešić 2000, str. 16; E. Marin 2000, str. 602; B. Kirigin 2012, str. 66, bilj. 37.

14 I. Radić Rossi 2011, str. 295-320; B. Kirigin 2012, str. 65.

15 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 53.

16 Toma Arhidakon 1960, str. 47.

17 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 52-55.

18 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 60.

19 Pravni zastupnik, opunomoćenik.

20 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 61-62.

21 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 63; V. Solitro 1989, str. 184.

22 Hrvatski državni arhiv u Splitu, fond Stara splitska općina, sign. HRDAST 1, sv. 8, god. 1568-1569, str. 375-376; V. Omašić 1974, str. 131-150; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 63-64.

23 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 64-65; V. Solitro 1989, str. 184.

24 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 66.

25 I. Grgić 1962, str. 7; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 72-73; L. Katić [2007] str. 14-23.

o podjeli zemalja novom stanovništvu u Vranjicu, Solinu, Klisu i Kamenu.²⁶ Novo stanovništvo je u sljedećim godinama nekoliko puta sudjelovalo u okršajima s Turcima, a nakon završetka Morejskoga rata 1699. godine mletačko-turska granica se daleko odmakla od Vranjica pa je stanovništvo moglo odahnuti.²⁷

Vranjičani su odigrali još jednu važnu ulogu. Naime godine 1784. izbila je velika epidemija kuge u Splitu. U sprječavanju širenja ove pošasti sudjelovala je gradska uprava, uprava splitskoga lazareta i izvanredni mletački providur za zdravstvo Angelo Diedo. Odlučeno je da se zdravo stanovništvo skloni na neko izolirano mjesto ili otok dok epidemija ne prođe. Kako se stanovnici takvih mjesta i otoka nisu složili, odlučeno je da se Splicičani sklope u Vranjic. Iako se ni Vranjičani nisu slagali s tim, naposljetku su ipak pristali. Dogovor je bio da se Vranjičani presele u svoje poljske kućice na obroncima Kozjaka, a da se u njihove kuće sklone izbjegli Splicičani.²⁸ Popis Vranjičana koji su svoje kuće ustupili izbjeglim Splicičanima nalazi se u dvjema ispravama iz venecijanskoga arhiva. U prvoj, koja se datira 30. lipnja 1784., popisane su obitelji prije nego su izašle iz svojih kuća: Barić, Batina, Benzona, Bilić, Balić (?),²⁹ Burić, Dropulić, Grgić, Grubić, Ivić, Jelić, Jurić, Kljaković, Lalić, Mandić, Mikelić, Miletić, Ninčević, Poljak, Relja, Stanović, Stanović, Šilović, Vrbatović, Vrsat (*Varsat* ?). Drugi popis je oštećen na početku i iz njega je vidljivo da je sastavljen nakon povratka Vranjičana u njihove kuće. Naime u popisu se navodi i nekoliko kuća koje su bile kontaminirane.³⁰

Razlog zašto je Vranjic odabran, osim svoga strateškog položaja, zasigurno su i izvori pitke vode koji se nalaze na samom otočiću, kako ćemo vidjeti dalje u tekstu. Za raskušivanje prehrambenih proizvoda i njihove ambalaže korištena je voda. I more se koristilo, ali u manjoj mjeri. Ono se obično miješalo s vodom te se tako dobivala bočata voda.³¹ Splitski lazaret je, primjerice, morao imati na raspolaganju velike količine vode. Pribavljali su

je skupljanjem kišnica u cisternama, a su imali i izvor vode koji je pronađen prilikom građevinskih radova.³²

Kao uspomenu na ovaj čin danas se u crkvi pred glavnim oltarom čuva srebrni svijećnjak, dar providura za zdravstvo Angela Dieda. Na njemu je ugraviran natpis na hrvatskom i talijanskom jeziku: *Dar na vikovitu uspomenu privedroga principa virnim Vragnicanom za priklonito pred(an)ie svojega poluotoka prikužnikom splits(kim) pod priuzvis(senim) gospo(dinom) Angelom Diedom Upravitegliem sfarhu Zdravglu MDCCLXXXIV.*³³

Upravitelj splitskoga lazareta Constantino dalla Decima poklonio je župnoj crkvi ikonu sv. Spiridona sa zapisom zahvalnosti.³⁴

IZVORI I BUNARI³⁵

1. Kod kuće pok. Mate i Marina Benzona (Jakini), kasnije Jadranska pivovara, bio je izvor pitke vode koji se ulijevao u more na sjevernoj strani poluotoka.

2. Kod Miloša Benzona (Cotovi) postojao je izvor.

3. Sjeverno od kuće Andrije Jurića (Ćučini), Krešimirova ulica 115, postojao je izvor, danas zatrpan.

4. Pod kućom Pere Benzona (Pikićevi) nalaze se izvori bočate vode. Na istoj parceli nakon velikih kiša pojave se izvori koji ubrzo presuše.

5. Zapadnije, u Kosici, nalazi se izvor bočate vode. Nekada ih je bilo više, ali su nažalost zatrpani (sl. 2). Vranjičani su taj izvor ogradili i napravili mjesto na kojem se pralo rublje. Godine 2015. prostor oko izvora je očišćen i uređen, a izvori su ograđeni kamenim zidom.

6. Na nekadašnjem vranjičkom groblju sv. Ćirila i Metoda postojao je izvor, danas zatrpan.³⁶

7. Pred starom župnom kućom na Trceli (sada brodogradilište) nalazio se bunar s izvorom koji je danas zatrpan.³⁷

8. Pri samom ulazu u Vranjic, podno većega grebena, nalazila se u moru vrulja koja se prelijevala na južni dio puta. Ovaj je izvor bio neiskorišten.

26 I. Grgić 1962, str. 15; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 80.

27 F. Difnik 1986, str. 218, 243; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 74.

28 A. Parodi 1784, str. 66-68; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 89-90. O toj epidemiji kuge više u D. Božić-Bužančić 1985, str. 91-93; D. Božić-Bužančić 1989, str. 183-201; D. Božić-Bužančić 1995, str. 651-664; D. Božić-Bužančić 1997, str. 265-284; D. Božić-Bužančić 1999, str. 893-896.

29 U popisu je naveden *Nikola Balich*, ali uvidom u rodoslovlje vranjičkih Bulića očito je da se radi o Nikoli Buliću, usp. I. Grubišić 2015, str. 119.

30 D. Božić-Bužančić 1995, str. 657-664.

31 D. Božić-Bužančić, 1997, str. 278.

32 S. Piplović 1990, str. 90.

33 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 90, fotografija ikone sv. Spiridona na str. 80, fotografija svijećnjaka na str. 91.

34 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 90.

35 Popisano po kazivanjima Marinka Mikelića, Ante Tonća Jelića, Đure Lalića, Ante Kaje Mandića, Ozrena Mandića, Anke Benzona, č. s. Arsenije Vidović.

36 Groblje je 1981. godine premješteno na splitsko groblje Lovrinac.

37 Kuća se danas nalazi unutar malog brodogradilišta.

Slika 2
Izvori u Kosici (snimio Jakov Teklić)

9. U početku nasipa koji spaja kopno s otočićem nalazio se izvor.

10. U šimatoriju sv. Martina kod kuće don Nikole Lalića bio je izvor. Godine 1920./1921. taj je izvor kaptiran, a u njega su godine 1930. ugrađeni temelji zvonika. Danas u prizemlju zvonika, u podu, postoji otvor ispod kojega se nalazi šupljina u kojoj izvire voda. Ta šupljina služi najvjerojatnije kao rezonantna kutija zvonika.³⁸

11. Blizu crkve na predjelu kuća Jakova Jurića (Jurkovi), Obala pomoraca 70, bio je izvor i nije bio kaptiran već je voda slobodno tekla u more.

12. U dvorištu Ivana i Paška Benzona (Cerovi), Obala pomoraca 64, bio je izvor koji je punio bunar bez krune i koji je zatrpan oko 1955.³⁹

13. Kod Rikarda Benzona (Rikovi), Obala pomoraca 59, u kuhinji nalazio se bunar koji je nakon dolaska vodovoda zatrpan.

14. Iza gostionice Grgićâ (Perini), danas Akvarij, Dom don Frane Bulića 2, bio je bunar na čijem mjestu se za velikih kiša povremeno navlaže zidovi.

15. U dvoru rodne kuće don Frane Bulića, Dom don Frane Bulića 9, nalazi se bunar (sl. 3) koji je zapušten. Ipak, u njemu i danas ima vode. Zdenac je izrađen od četiri kamene ploče spojene klinovima. Prednja ploča je ukrašena jednostavnom profilacijom. Nedostaje joj lijevi gornji ugao. Iznad zdenca se nalaze tri kvadratna željezna nosača (četvrti nedostaje) koji se u vrhu spajaju i završavaju zaobljenjima. Ti nosači pridržavaju željeznu šipku koja na gornjoj strani ima ukras u obliku šišarke, a na donjoj ušicu za koloturnik.

16. U vrtu pok. Martina Mandića, danas kuća časnih sestara Služavki Maloga Isusa, u Ulici Dom don Frane Bulića 45, nalazio se bunar. Pitka voda se izvlačila s dubine od oko 5 m. Iz njega je voda tekla sve do južne strane Vranjica, pored nekadašnje pošte, Obala pomoraca 55. Danas

³⁸ Časna sestra Arsenija Vidović, vjeroučiteljica, orguljašica i sakristanka u Vranjicu, kaže da se prilikom raznih proslava u župi taj izvor koristi za hlađenje pića.

³⁹ Po kazivanju Anke Benzona, rođ. Pleština.

Slika 3
Bunar u dvoru obitelji Bulić (snimio Jakov Teklić)

Slika 4
Bunar u dvoru obitelji Grgić Barkovi (snimio Jakov Teklić)

je bunar zatrpan. Prilikom izgradnje i rekonstrukcije rive u iskopu se pojavljivala i skupljala voda.

17. U dvoru Đure Lalića, Dom don Frane Bulića 69, nalazio se bunar koji je možda bio sagrađen iznad izvora, a danas je pokriven betonskom pločom.

18. U Lalića (Macini), Dom don Frane Bulića 71, postojao je bunar.

19. U dvoru Ante Bilića (Lucijatovi), Ulica don Luke Jelića 3, nalazio se bunar. Danas mu nema traga.

20. U dvoru Kaja Ante Mandića, Ulica don Luke Jelića 36, nekada se nalazio bunar.

21. U dvoru Luke Grgića (Barkovi), Ulica don Luke Jelića 39, nalazi se bunar (sl. 4) s izvorom koji se nadopunjuje kišnicom. Baza i vrh kruništa izrađeni su od kamena, dok je središnji dio zidan ciglom. Na sjevernoj strani ove kuće, u vrtu, nalazio se bunar s bočatom vodom, danas zatrpan.

22. U dvoru obitelji Grubić (Vegovi), Ulica hrvatske kraljice Jelene 10, nalazio se bunar koji je danas zatrpan.

VODOVOD

Don Frane Bulić piše kako su prilikom iskopa za vodovod, i kasnije za željeznicu, otkriveni brojni arheološki nalazi.⁴⁰ Vodovod je svečano pušten u upotrebu 25. prosinca 1908. Na jedinoj česmi koja je danas u funkciji uklesan je ovaj datum kao spomen na važan događaj za ovo mjesto. U tadašnjim novinama piše: »U Vranjicu je ovih blagdana otvoren vodovod, te sada ovo ubavo mjesto sa radišnim svojim pukom ima, što mu je zaista bilo najpotrebnije.«⁴¹ Dolaskom vodovoda bunari i izvori izgubili su svoju ulogu. Neki su bunari ostali sačuvani, a izvori su postupno zapušteni i zatrpani. Gradnjom tvornice *Eternit*, kasnije *Salonit*, pojavila se potreba za većom količinom vode. Stoga je izgrađen novi vodovod dug oko 2,5 km. Vodovod je produžen do centra Vranjica i svečano pušten u rad, a nedugo za tim podignuto je još šest česmi.

40 F. Bulić 1909a, str. 31-33.; F. Bulić, 1909b, str. 33-37.; I. Javorčić – D. Kečkemet 1984, 22-23.

41 Naše jedinstvo 1908, str. 2.

ČESME

Ulica Dom don Frane Bulića

23. U središtu mjesta nalazi se česma (sl. 5) na kojoj je svečano otvoren vodovod 25. prosinca 1908. Već smo spomenuli da je ona jedina danas u uporabi. Izrađena je od klesanoga vapnenca. Ima dvije slavine i dva korita.

Slika 5
Česma u Ulici Dom don Frane Bulića (snimio Jakov Teklić)

Iznad nje se nalazi uklesan i bojom premazan datum otvaranja. Prije nekoliko godina česma je obnovljena.

24. Druga se česma (sl. 6) nalazi kod kućnoga broja 19, ispod balkona. Izrađena je od vapnenaca i betona i u obliku je kvadra. Na vrhu se nalazi zabat s vrhom u obliku školjke. Recipijent je pravokutnoga oblika, u sredini udubljen, a danas je ispunjen betonom.

Ulica don Luke Jelića

25. Sačuvana je samo baza izrađena od pravilnih klesanaca povezanih malterom (sl.7).

26. Na kraju ove ulice se nalazi česma (sl. 8) koja je prvobitno bila postavljena nekoliko metara južnije, kasnije je prenesena na sadašnje mjesto. Prežbukana je i na mjestu korita postavljene su cigle.

Ivićeva ulica

27. U ovoj se ulici nalazi najljepša česma (sl. 9), koja više nije u uporabi. Izrađena je od vapnenca i betona. Česma je u obliku kvadra. Recipijent je polukalotastog oblika, ukrašen rebrastim ukrasima. Na recipijentu se nalaze ostaci oboda. Ovakav je tip česme bio zastupljen i u Splitu: na Carrarinoj poljani, u Petrovoj ulici na Lučcu, Vidilici na Gripama, u Trogirskoj ulici.⁴²

Slika 6
Česma u Ulici Dom don Frane Bulića
(snimio Jakov Teklić)

Slika 7
Česma u Ulici don Luke Jelića
(snimio Jakov Teklić)

Slika 8
Česma u Ulici don Luke Jelića
(snimio Jakov Teklić)

42 S. Piplović 2006, str. 45-46.

Slika 9
Česma u Ivićevoj ulici (snimio Jakov Teklić)

Krešimirova ulica

28. Na ulazu u predio Jurići – Čučine kuće nalazi se česma (sl. 10) zidana kamenom. Recipijent je velik i polukružnog je oblika. Nekad je služila za napajanje stoke. Kako danas više nije u uporabi, recipijent je zatrpan zemljom i u njemu je posađeno ukrasno bilje. U novije vrijeme su ostaci česme obojani u boje navijačke skupine Torcida.

Slika 10
Česma u Krešimirovoj ulici (snimio Jakov Teklić)

Slika 11
Vranjic (poluotok) s položajima izvora, bunara i česmi (Google Earth, travanj 2016.)

Slika 12
Vranjic (kopno) s položajima izvora, bunara i česmi (Google Earth, travanj 2016.)

29. Izgradnjom novoga vodovoda bila je postavljena postavljena česma na starom vranjičkom groblju sv. Ćirila i Metoda. Uklanjanjem groblja srušena je i česma.

ZAKLJUČAK

U radu su popisana 22 bunara i izvora te sedam česmi. Od izvora je danas vidljiv samo onaj u Kosici, koji je nedavno i uređen. Od bunara do danas su sačuvana dva i to u dvoru rodne kuće don Frane Bulića i u dvoru obitelji Grgić (Barkovi). Svi ostali su zatrpani. Izvori koji se danas pojavljuju kao vrulje u moru nekad su bili na površini, ali podizanjem morske razine prvo su se zaslanili, a zatim su potopljeni.

Nakon dolaska vodovoda godine 1908. svi ovi izvori i bunari gube svoju prvotnu namjenu. Nisu odmah bili uklanjani, nego su postupno zatrpavani. Dolaskom vodovoda u mjestu je postavljeno sedam česmi. Uvođenjem vode po kućama i one su izgubile svoju funkciju. Jedino

je u uporabi ona u Ulici Dom don Frane Bulića na kojoj je otvoren vodovod 25. prosinca 1908.

Zbog svoga strateškog položaja, ali i zbog toga što je obilovao izvorima pitke vode, možemo zaključiti da je Vranjic bio pogodan za naseljavanje. Tijekom povijesti bio je rušen, paljen, pljačkan, stanovništvo protjerivano, ali se svaki put izdigao iz pepela. Zadnje se veliko naseljavanje zbilo godine 1650. kada su se doselili preci današnjih Vranjičana i Solinjana iz Petrova polja.

Vranjic je odigrao veliku ulogu za vrijeme epidemije kuge u Splitu godine 1784. Zdravi su Splitski premješteni na tadašnji otočić kako bi bili u izolaciji, a Vranjičani su otišli u svoje pojate po obroncima Kozjaka. Nakon prestanka opasnosti Splitski se vraćaju svojim kućama koje moraju dekontaminirati, a Vranjičani svojim. U znak zahvalnosti Vranjičanima je za župnu crkvu sv. Martina poklonjena ikona sv. Spiridona i srebrni svijećnjak na kojemu se nalazi posveta.

Kratice

- BASD = Bullettino di archeologia e storia dalmata
VAHD = Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku

Literatura

- I. Babić 1984 Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir 1984.
- D. Božić-Bužančić 1985 Danica Božić-Bužančić, *Prilog poznavanju života Splićana u doba teške epidemije kuge 1783/1784.*, *Kulturna baština* 16, Split 1985, 91-93.
- D. Božić-Bužančić 1989 Danica Božić-Bužančić, *Izveštaj izvanrednog providura za zdravstvo Angela Dieda o prilikama u Dalmaciji za vrijeme kuge 1783-1784. godine*, *Rasprave i građa za povijest znanosti*, Zagreb 1989, 184-201.
- D. Božić-Bužančić 1995 Danica Božić-Bužančić, *Uloga Vranjica i Vranjičana u kužnoj epidemiji u Splitu godine 1783.-1784.*, *Hrvatska obzorja* 3, Split 1995, 651-664.
- D. Božić-Bužančić 1997 Danica Božić-Bužančić, *Prilog poznavanju uloge mora, vode i brodova u suzbijanju kuge u Dalmaciji krajem XVIII. stoljeća*, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 13, Split 1997, 265-284.
- D. Božić-Bužančić 1999 Danica Božić-Bužančić, *Nekoliko podataka o kužnoj epidemiji u Dalmaciji godine 1783.*, *Hrvatska obzorja* 4, Split 1999, 893-896.
- F. Bulić 1902 Frane Bulić, *Ritrovamenti antichi nelle mura perimetrali dell'antica Salona. L'iscrizione della »praefectura Phariaca Salonitana«*, *BASD* 35, Spalato 1902, 3-29.
- F. Bulić 1909a Frane Bulić, *Ritrovamenti nel cimitero antico cristiano a Crikvine*, *BASD* 32, Spalato 1909, 31-33.
- F. Bulić 1909b Frane Bulić, *Ritrovamenti antichi fra Salona e Vranjic*, *BASD* 32, Spalato 1909, 33-37.
- F. Bulić 1913 Frane Bulić, *Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona*, *BASD* 36, Spalato 1913, 24-37.
- F. Bulić 1926-1927 Frane Bulić, *Predhistorički brončani nalaz na Trceli pokraj Vranjica*, *VAHD* 49, Split 1926-1927, 114-115.
- F. Bulić 1986 Frane Bulić, *Po ruševinama stare Salone*, Split 1986.
- F. Difnik 1986 Franjo Difnik, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split 1986.
- A. Duplančić 1998 Arsen Duplančić, *Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine*, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 14, Split 1998.
- I. Grgić 1962 Ivan Grgić, *Prva agrarna operacija na mletačkoj »novoj stečevini« u Dalmaciji*, Split 1962.

- L. Katić [2007] Lovre Katić, *Bilo jedno ubavo selo*, Split [2007.]
- D. Kečkemet – I. Javorčić 1984 Duško Kečkemet – Ivo Javorčić, *Vranjic kroz vjekove*, Split 1984.
- B. Kirigin 2012 Branko Kirigin, *Salona i more – neke napomene*, Munuscula in honorem Željko Rapanić. Zbornik povodom osamdesetog rođendana, Zagreb – Motovun – Split 2012, 59-85.
- I. Grubišić 2015 Ivan Grubišić, *Vranjički Bulići*, *Tusculum* 8, Solin 2015, 117-151.
- J. Mardešić 2000 Jagoda Mardešić, *Otkrivena rimska vila*, *Solinska kronika* 66 (VII), Solin 15.3.2000, 16.
- E. Marin 2000 Emilio Marin, *Kronika*, VAHD 93, Split 2000, 593-618.
- I. Marović 1960 Ivan Marović, *Prahistorijski nalazi na području Solina*, VAHD 62, Split 1960, 5-29.
- Naše jedinstvo 1908 *Gradski vijesnik*, Naše jedinstvo 156 (XV), Split 28.12.1908.
- V. Omašić 1974 Vjeko Omašić, *Sudjelovanje Trogirana i Splitskana u bitki kod Lepanta 1571. godine*, *Adriatica maritima* 1, Zadar 1974, 131-150.
- F. Oreb – B. Kirigin 1980 Franko Oreb – Branko Kirigin, *Lučki objekat u Saloni*, Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb 1980, 111-114.
- A. Parodi 1784 Antonio Parodi, *Relazione della peste di Spalato dell'anno 1784*, Venezia 1784.
- S. Piplović 1990 Stanko Piplović, *Stari bunari u Splitu*, *Kulturna baština* 20, Split 1990, 81-94.
- S. Piplović 2006 Stanko Piplović, *Vode Splita. Od Dioklecijanovog akvedukta, monumentalne fontane do naših vremena*, Split 2006.
- I. Radić Rossi 2008 Irena Radić Rossi, *Zaštitno arheološko istraživanje u vranjičkome podmorju 2005./2006.*, *Tusculum* 1, Solin 2008, 17-33.
- I. Radić Rossi 2011 Irena Radić Rossi, *Problematika prapovijesnih i antičkih arheoloških nalazišta u hrvatskom primorju*, doktorska disertacija (rukopis), Zadar 2011.
- V. Solitro 1989 Vicko Solitro, *Povijesni dokumenti o Istri i Dalmaciji*, Split 1989.
- Toma Arhiđakon 1960 Toma Arhiđakon, *Kronika*, Split 1960.

Sažetak

Marinko Mikelić – Nino Švonja

The Springs, Cisterns and Fountains of Vranjic

Key words: Vranjic, water, springs, cisterns, fountains

The authors in this paper deal with the springs, cisterns and fountains of Vranjic. Vranjic is a small settlement at the eastern end of the Kaštela Bay. In the past it was an islet, in the meantime turned peninsula. Because of its location, but also abundance of drinking water, it has been inhabited since the Bronze Age or the early Iron Age. This is supported by archaeological finds. However, due to the lack of archaeological researches it is not clear what this area looked like in the Classical period. It may be assumed that on the present day peninsula was a brazier or like, because Vranjic, by its position, made the southern end of the port of Salona. Therefore, most likely there was a structure that directed the ships to Salona. It is also possible that on the present day peninsula was a settlement, and on the mainland (at the locations from Trcela to Meterize) were *villae rusticae*. There are no medieval archaeological finds, but Vranjic was mentioned in several documents. Later on it became a possession of the archbishops of Split, and on it was a fortified manor. At the time of the Ottoman Turks conquests Vranjic was depopulated, burnt down and looted several times. The last large settling took place in 1650, when the ancestors of the present day inhabitants of Vranjic moved in from Petrovo Polje. It is interesting that at the time of the plague epidemic in Split in 1784, Vranjic made refuge to the inhabitants of Split until the epidemics was over. When the water supply system was built on 25 December 1908, the springs and cisterns lost their purpose and were gradually neglected and filled up. In Vranjic were built seven fountains, of which only one still exists, the one by which the water supply system was ceremonially opened. It is evident from the above information that Vranjic abounded in drinking water springs that exist no more. Hence it always made a fine place for settling.

Translated: Radovan Kečkemet

